

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 102 1981

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Louise Vinge

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

ISBN 91-22-00567-6 (häftad)

ISBN 91-22-00569-2 (inbunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1982

Umyndige», förklarar han i brev till Jacob Hegel 3 maj 1900. Men Kielland ville också visa att hans personliga förhållande till sina förläggare hela tiden hade varit tillitsfullt och utan allvarliga störningar. Jacob Hegel gav motvilligt med sig, men Kielland blev klar över att den utgivning som han tydligen inte minst av ekonomiska skäl velat genomföra, stötte på åtskilliga vanskligheter. Han ville som han skrev till Edvard Brandes »beholde Buxerne»; hänsynstagande av olika slag gjorde honom tveksam om lämpligheten av att publicera somliga brev, åtminstone i deras helhet.

Året efter Kiellands död utkom emellertid Alexander Kiellands Breve. Udgivne af hans Sønner (Kbhvn og Kra. 1907) med en inledning av Gerhard Gran. Samlingen gjorde stor lycka men som edition var den otillfredsställande. »Dessverre mangler vi originalene til 72 av samlingens 194 nummer. Blant andre synes alle brevene til Kitty Kielland, Olaf Skavlan og Louise og Viggo Drewsen å være gått tapt. For disse og helt eller delvis for flere andre korrespondenters vedkommende er altså Breve (1907) nok et kildekrift, men uten full pålitelighet.» 1907 och 1910 följde Breve til hans Datter och Breve til hans Søn Jens Zetlitz Kielland: »Til disse bindene med henholdsvis 119 og 102 brev finnes så vidt vites hverken originalbrev eller manuskripter bevart.» Baby Kielland publicerade också i sina båda minnesböcker (1929 och 1949) många brev från fadern. Korrespondensen med Georg och Edvard Brandes är mönstergillt återgiven i band IV och V av Georg og Edv. Brandes: Brevveksling med nordiske forfattere og Videnskabsmænd (Kbhvn 1939–43). 1950 utkom som tionde bandet av hundraårsutgåvan av Kiellands samlade verk *Breve*. I utvalg ved Francis Bull. Det urvalet omfattade inalles 213 brev; bara ett par av dem hade förut varit tryckta.

Den nya fyrbandsutgåvan av Kiellands brev omfattar omkring 1100 brev av de upp emot 1900 bevarade, tryckta eller otryckta breven. »Omkring 700 av de registrerte brevene er tidligere trykt i brevsamlinger i bokform og ca. 60 i tidsskrifter og aviser, mens de resterande omkring 1100 ikke har vært publisert.» Den nya utgåvan omfattar naturligt nog alla tidigare otryckta brev av intresse; »ikke alle brevene har krav på interesse: innbydelse, konvensjonelle takkebrev, forretningsmessige rutinebrev o.l. faller utenfor ethvert utvalg. Men dette gjelder bare en liten del av materialet. De fleste av brevene, også av de hittil utrykte, har verdi – litterært, biografisk eller tidshistorisk.»

I andra bandet är 200 av de mer än 300 breven förut otryckta. Man kan här för åren 1884–89 följa Kielland nära nog från dag till dag. »Vi lærer den mismodige, den bitre, den sinte og den fortvilte Kielland å kjenne. Men vi møter stadig den mesterlige brevkunstner som både i alvor og muntert lune fant utløsning i brevet: 'jeg elsker at skrive og er forelsket i Sproget, som bøier sig under min Pen'.»

Johs. Lunde förklarar i sin inledning till brevtutgåvan att denna avser att korrigera den bild som de första brevsamlingarna gav. »Det har vært utgavernes prinsipp at alle sider av brevmaterialet skulle få en avveiet representasjon og at overdrevne diskresjonshensyn ikke skulle tilsløre det sammensatte helhetsbilde. En slik oppriktighet ville – når hensynene til de levende var fallt bort – også ha vært i Kiellands ånd.»

Ulf Wittrock

Henry Olsson: *Carl Snoilsky*. Norstedts 1981.

Knut Ahnlund: *Diktartliv i Norden. Litterära essäer*. Brombergs 1981.

I *Samlaren* 1929 och 1931 behandlade Henry Olsson i ett par studier dels Snoilskys politiska ungdomslyrik och dels Snoilskys tidigare sociala diktning. I den senare uppsatsen hette det i en not: »*Sammanfattningen* av Snoilskys sociala strävan uppskjutes lämpligen till en enhetsbehandling av hela denna diktning.» Henry Olsson kom 1941 att i bokform porträttera Den unge Snoilsky, men en enhets- eller helhetsbehandling inte bara av den sociala diktningen utan av Snoilskys gestalt och diktarbana föreligger först nu av Henry Olssons hand, om man bortser från handbokssammanhang. Det har blivit ett förtämligt bidrag till serien Svenska akademiens minnesteckningar.

Henry Olsson har således i sitt nya arbete kunnat utgå från det tidigare verket om den unge Snoilsky; han följde här diktaren fram till det stora bekännelsebrevet till Klemming 18 sept. 1879. Slutorden i den förra boken löd:

»Det är ett liktal över Snoilskys fjortonåriga ämbetsmannaperiod, som i sin patetiska samhällsdom och i sin vädjan till sanningens och frihetens ande verkar som ett brottstycke ur ett åttitalsdrama. Men först och främst talar där en upprörd och naken själ, som låtit all maskering och frusen reservation falla och hoppas på fruktbar förnyelse.»

De orden kommer nu igen och överhuvud har Olsson lyft över stora partier från sin förra Snoilskybok till den nya; han har härvid funnit sig föranlåten till omarbetningar och kompletteringar liksom till en viss språklig retuschering. Han inlåter sig denna gång inte närmare på Snoilskys anfäder och uppväxtmiljö. Jag vill emellertid betona att läsaren verkligen upplever monografin som en organisk helhet och jag applicerar gärna på boken Knut Ahnlunds karakteristik i *Samlaren* 1970 av Olssons Frödingsbok Vinlövsranka och hagtornskrans som »inte bara ett övertygande men också betvingande verk»; »överallt möter vi nya synpunkter och upptäckter, samtidigt som framställningen förhåller sig lojal till den föreliggande forskningen.» Det psykologiska djuperspektiv som Fredrik Böök en gång anlade på Snoilskys sociala diktning (i en uppsats i Svenska studier i litteraturvetenskap 1913) förstår Henry Olsson att i olika sammanhang vidareutveckla. Han saluterar direkt Bööks »märkliga undersökning» på tal om det den 28 januari 1883 tillkomna poemet *Innocenti*; Böök har, heter det, »med skarp intuition lagt i dagen» att dikten i fråga är en symbol för skaldens eget öde.

En synpunkt som Henry Olsson gång efter gång anlägger i sin monografi är den att Carl Snoilsky oavbrutet strävade efter *förnyelse*. Den gamla formen hade gått honom i blodet, men han var också, heter det, en subtil konstnär med levande puls och genuin personlig egenart. Han lärde av de nya franska poeterna, mindre av Baudelaire än av Gautier och andra parnassdiktare. »Snoilskys grevliga spattpegas struttade omkring i sonetternas gröngräs» – så vanvördigt har Vilhelm Ekelund en gång beskrivit Snoilskys poetiska verksamhet, och denne har ju själv talat om den hårt regelbundna sonetten som »endast en artig tankelek, en vingklippt turturduva med sidenband om foten». Ändå var det just i en symbolmättad sonett –

Svarta svanor – som Carl Snoilsky kom att ge sitt mest fulländade uttryck åt den känsla av befrielse och nyvunnen självständighet som bemäktigade sig honom vid upprottet 1879. Böök kunde i sin studie visa på de hemliga stråkdrag av oro och självprövning som genomgår åtskilliga av Snoilskys mest betydande 80-talsdikter. Åt Vita frun, en dikt i Svenska bilder, ägnar Henry Olsson i Bööks efterföljd en särskilt ingående analys. Dikten måste räknas till Snoilskys väsentliga skapelser, summerar han, »inte minst som tolkning av ett avgörande utvecklingsmoment i hans egen historia». Snoilskys Svenska bilder tillkom till en del parallellt med de sociala dikterna; det är tydligt att Olsson anser att den sociala diktingen hävdar sig vida sämre gentemot eftervärlden än en rad av de historiska dikterna. Henry Olsson kräver av läsaren på ett litet gammaldags vis den rätta andakten när han för honom genom Snoilskys historiska tavelgalleri; som »buren av en stark inspiration och i flera avseenden fascinerande» betecknar han Stenbock vid svarstolen och dikten om slaget vid Lützen säger han konstnärligt utstråla »en oerhörd kraft och målerisk intensitet».

Snoilsky var som Olsson betonar »en hårt adelsbunden människa», vars fastklamrande vid adelstraditionen vittnar om djupgående ofrihet. Olsson talar också om honom som »en bunden natur, hämmad av miljöns och atmosfärens tryck och av ett vaksamt överjag, som hindrade hans unga lejon att ta ut språnget. Om denna sin begränsning och om hela komplikationen i slitningen mellan två tidsåldrar var han själv smärtsamt medveten. Han hade alltid nära till en pessimism som betraktade den egna dikten som en konstfärdig lek utan allvar och betydelse. I hans poesi finns också en viss ängslig exactitude och pedagogisk övertydlighet som torkar ut omedelbarheten. Hans dikt är mer skulptural än musikalisk, den kan uppgå i artistiskt detaljarbete och äger som Levertin betonar föga sinne för romantiskt ljusdunkel eller suggestiv antydningkonst.»

Liksom i fråga om Fröding har Henry Olsson när det gäller Snoilsky, i grevens tid så att säga, kunnat ta vara på muntliga vittnesbörd vid sidan av det tryckta eller i varje fall nedtecknade forskningsmaterialet. »Snoilskys i februari 1979 bortgångna dotter, grevinnan Elisabeth von Heynitz har skänkt mig värdefulla informationer», heter det i en efterskrift. Den grundläggande biografien om Snoilsky var Karl Warburgs Carl Snoilsky, hans levnad och skaldskap (1905). Henry Olssons nya bok, vars rottrådar alltså sträcker sig tillbaka till de båda *Samlaren*-studierna för femtio år sedan, blir utan tvivel den definitiva monografien om en diktare som är väl värd att bli ihågkommen som en länk i vår litterära tradition. Det rör sig om en engagerad, på en gång klarsynt och pietetsfull minnes-teckning, utformad med en säker stilkänsla.

*

Som ett resultat av liv och forskning karakteriserar Knut Ahnlund i förordet sin bok *Diktarliv i Norden*. »Jag har sökt några öden på arkiv och i böcker, men jag har också levat med dem till vardags, natt och dag, för någras del genom trettio fyrtio år.» Personligt umgänge alltifrån gymnasiestären på 1930-talet med Sven Lidman och dennes familj har gjort att Ahnlund i »några memoarfragment» har kunnat teckna Lidmans storsvenska och ruelsefyllda personlighet med inlevelse och bravur. Av stort

intresse är vad Ahnlund berättar om ålderdomsdagboken, »hans största verk», som bildade underlaget för de fyra memoar- och bekännelseböckerna. Denna uppsats liksom flera andra av de »litterära essäerna» har förut stått att läsa i Svensk litteraturtidsskrift, som Knut Ahnlund redigerat alltsedan 1971.

Kring Almqvists gåta har Ahnlund förut kretsat i ett inlägg i Svensk litteraturtidsskrift 4, 1971, där han tog avstånd från Stig Jägerskiölds konspirationsteori; sak samma gjorde f. ö. i *Samlaren* 1970 Bertil Romberg efter en ingående prövning av Jägerskiölds resonemang. Ahnlund låter nu förstå att han blivit mer tveksam rörande Almqvist skuld. »Jag tror», förklarar han, »att de flesta av oss bär på en önskedröm om Almqvists oskuld, om att ett stort, avgörande, friande bevis skall dyka upp en dag och skingra det hundraåriga kvalmet.» Ahnlund är en utmärkt stilist och överhuvud en bedömare av litteratur med extraordinära kvaliteter. Rik på iakttagelser är hans essä *Barnet i spegeln* som gäller Harry Martinsons relationer till Martin Tomasson i Nässlorna blomma och Vägen ut.

Granskningen av Thorkild Hansens *Processen mod Hamsun* (1978) går ut på att det här rör sig om en dokumentarism på villovägar, en bedömning som jag delar. Hansan talar för en sjuk sak med tvekydig advokatyr. Ahnlund står på samma gång själv avvisande mot den ideologikritiska uppgörelse med Hamsuns författarskap som exempelvis den tyske konstsociologen Leo Löwenthal var en tidig representant för och som ju hävdar att Hamsun var »fascist på förhand».

Utänför normen har Ahnlund kallat en essä om Herman Bang, där han med säker hand ger konturerna av den danske diktarens livsverk och livsöde. Ahnlund har själv bakom sig en fullviktig doktorsavhandling om Henrik Pontoppidan; utgångspunkten för hans egna mer ingående Bangstudier var en akademisk opposition på Torbjörn Nilssons förträffliga arbete *Impressionisten Herman Bang* (se Ahnlunds anmälan i *Samlaren* 1966). Bang kom som Ahnlund konstaterar att bli en av de nordiska diktare som har erövat ett europeiskt namn; detta skedde emellertid först efter hans död 1912. Som »ein langsamer Aufstieg» betecknar Peter De Mendelssohn i *S. Fischer und sein Verlag* (1970) denna Bangs berömmelse. »Doch 1919 entschloss Fischer sich zu einer vierbändigen Ausgabe der *Gesammelten Werke*. Und jetzt hochten die Menschen auf. Eine neue Generation war herangewachsen, der Herman Bang etwas zu sagen hatte, was niemand andere in Europa ihr zu sagen vermochte.» Ahnlund går i sin Bangstudie på den linjen att Herman Bangs litterära livsverks särart är nära och oupplösligt bundet till en särpräglad erosupplevelse – »att några av de egenskaper som vi skattar högst hos honom – medkänslan, inlevelsen, humorn, ja själva den geniala stilen – har vuxit ur denna smärtans grogrund.» Ahnlund påpekar att Bang själv menade så: »Er en Digter nu engang Homosexuel, har han de usædvanligste Betingelser for Kunst. [...] Han er nok Mand, men føler dog med sin Sjæl som Kvinde . . .» Man kunde jämföra Bangs i samarbete med sin berlinske vän och läkare Max Wasbutzki för eftervärlden utarbetade *Gedanken zum Sexualitätsproblem* med Pontus Wikners också för eftervärlden avsedda »psykologiska bekännelser». »Jag är i detta avseende gränsmänniska och har i många stycken hos mig märkt kvinnliga instinkter», förklarar Wikner.

Ulf Witrock